

วิพากษ์หนังสือ / Book Review

สิทธิของภริยาในการหย่าและสิทธิที่พึงได้รับตามกฎหมายอิสลาม กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี
Wife's Right on Divorce and Ancillary Claims in Islamic Law: A Case Study in Pattani Province

ผู้วิจัย : นายอับลูเราะมัน เจาะอารัง*
ปีที่พิมพ์ : 2547
วิพากษ์โดย : นายมะยา ยูโซ๊ะ**
: ซากาเรีย ะมะ***

1. ปัญหาและความเป็นมาของการวิจัย

สืบเนื่องจากการศึกษาของดลมนรจนเมื่อปี 2540 จะเห็นได้ว่าระดับการศึกษาของสตรีมุสลิมในจังหวัดปัตตานีทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำโดยเฉพาะความรู้ในเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่และกฎหมายครอบครัวขาดความรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่ที่อิสลามกำหนดให้แก่นาง เช่นสิทธิที่จะได้รับค่ามะฮัร (ทรัพย์สินค่าสมรสที่สามีต้องจ่ายให้แก่ภริยาอันเนื่องมาจากสมรส) ที่ยังคงอยู่ ค่ามุดอะฮ (ทรัพย์สินที่สามีมีหน้าที่ชำระให้แก่ภริยาที่ขาดจากการสมรสในขณะที่มีชีวิตอยู่โดยผ่านการหย่า) จากศาลในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเมื่อเกิดการหย่าขาดจากการสมรส ซึ่งค่ามุดอะฮนั้นได้ถูกละเลยในบรรดาภริยามุสลิมส่วนใหญ่ เพราะโดยทั่วไปแล้วสามีจะเป็นฝ่ายหย่าภริยา ดังนั้นในการวิจัยของอับลูเราะมันจึงได้นำทฤษฎีที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติไว้ในเรื่องสิทธิของภริยามุสลิมที่สามารถฟ้องหย่าในกรณีต่างๆ รวมถึงสิทธิที่พึงได้รับตามกฎหมายซึ่งเป็นแนวคิดที่ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ในกลุ่มสตรีมุสลิมในหลายๆ พื้นที่ทั่วโลกอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นข้อดีสำหรับสตรีมุสลิมทั้งหลาย ดังนั้นเพื่อให้การศึกษามีความชัดเจนมากขึ้นอับลูเราะมันจึงเลือกศึกษาเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวของมุสลิมในจังหวัดปัตตานีซึ่งการศึกษานี้ยังมีย่อยโดยเฉพาะในเรื่องการใช้สิทธิในการขาดจากการสมรสของภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดใกล้เคียงยังไม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน อับลูเราะมันจึงอยากศึกษาสาเหตุของการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีและสิทธิที่ภริยาได้รับจริงจากสามีหลังการหย่า ซึ่งขณะทำวิจัยอับลูเราะมันกำลังเรียนในระดับปริญญาโทหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ถูกจัดพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์มีความยาวทั้งหมด 206 หน้า

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้อับลูเราะมันได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ข้อดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาสาเหตุต่างๆที่อิสลามอนุมัติให้ภริยามุสลิมใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส
2. เพื่อศึกษาสาเหตุที่ภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส
3. เพื่อศึกษาสิทธิที่ภริยาพึงได้รับหลังการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสตามกฎหมายอิสลาม
4. เพื่อศึกษาสิทธิที่ได้รับจริงจากสามีหลังการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานี

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชะรีอะฮ์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

*** Ph.D. (in law) อาจารย์ประจำสาขาวิชาชะรีอะฮ์ และรองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. สิทธิในการหย่า หมายถึงสิทธิของภริยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส โดยวิธีการหย่าตัวเองหรือขอให้สามีหย่านางด้วยความสมัครใจ หรือโดยการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่สามีแล้วให้สามีหย่า หรือโดยการฟ้องศาลเพื่อให้ทั้งคู่ขาดจากการสมรสเมื่อนางมีเหตุผล
2. สาเหตุของการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส หมายถึงสาเหตุต่างๆที่อิสลามอนุมัติให้ภริยาดำเนินการให้ขาดจากการสมรสได้เพราะสามีมีข้อบกพร่องทางร่างกาย หรือสติปัญญา สามีมีความประพฤติที่ขัดต่อศาสนาอิสลาม สามีไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูภริยา สามีสาบสูญ
3. สิทธิที่พึงได้รับหลังการหย่า สิทธิที่ภริยาพึงได้รับจากสามีหลังการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสตามกฎหมายอิสลาม ซึ่งประกอบด้วยค่ามุตอะฮ์ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนางหากนางตั้งครรภ์ ที่อยู่อาศัย และค่าเลี้ยงดูบุตร

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การสมรส

การสมรสเป็นแนวทางการปฏิบัติของท่านรซูล (คือลัลลิลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม) และการปฏิเสธการสมรสถือว่าเป็นการปฏิเสธคำสอนของอิสลาม เมื่อชายและหญิงทำการสมรสกันอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติของอิสลามแล้วความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองก็จะเกิดขึ้นทันทีในลักษณะสิทธิและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันและกัน ซึ่งสิทธิของสามีภริยานั้นปรากฏใน 3 ลักษณะคือ

1. สิทธิร่วมระหว่างสามีภริยาซึ่งได้แก่สิทธิที่ทั้งคู่สามารถเสพสุขจากกันและกันได้ สิทธิในการปฏิบัติที่ดีต่อกัน สิทธิในการรับมรดกของกันและกัน และสิทธิในการเกี่ยวข้องกันกับญาติของกันและกัน
2. สิทธิของสามี ได้แก่ สิทธิที่จะเป็นผู้นำครอบครัว สิทธิในการที่จะได้รับการรักษาศักดิ์ศรีและทรัพย์สิน สิทธิที่จะให้ภริยารับผิดชอบงานในบ้าน ตลอดจนสิทธิที่จะให้ภริยาตามไปอยู่ด้วยเมื่อย้ายที่อยู่อาศัย
3. สิทธิของภริยา ภริยามีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เรียกว่ามะฮัร และค่าอุปการะเลี้ยงดู และสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากสามีโดยการได้รับการปกป้องจากสิ่งต่างๆที่อาจทำให้ภริยาได้รับความเดือดร้อนและเสียหายทั้งทางร่างกาย จิตใจ และชื่อเสียง สิทธิที่จะได้รับการตอบสนองทางเพศ และสิทธิในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดี

2.2 การหย่า

อิสลามอนุมัติให้มีการหย่าได้ในกรณีที่สามีภริยาอยู่ด้วยกันไม่ได้และไม่มีทางแก้ไข ซึ่งสามีภริยาต่างขาดความรักและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งการหย่าตามกฎหมายอิสลามได้จำแนกประเภทออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

- 2.2.1 การหย่าที่จำเป็นต้องกระทำ เมื่อมีความขัดแย้งระหว่างสามีภริยาโดยที่ทั้งสองไม่มีทางปรองดองกันได้ หรือเมื่อสามีได้สาบานว่าจะไม่ร่วมประเวณีกับภริยา และไม่ได้กลับไปร่วมประเวณีกับภริยาภายใน 4 เดือน ซึ่งสามีสามารถกระทำได้โดยการคืนดีหรือหย่าขาด
- 2.2.2 การหย่าที่ควรกระทำซึ่งมี 2 กรณีคือ เมื่อสามีไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีหรือสมบูรณ์และเมื่อภริยากลายเป็นบุคคลที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี
- 2.2.3 การหย่าที่ห้ามกระทำ คือการหย่าภริยาในช่วงที่มีประจำเดือน หรือหย่าภริยาที่มีโอกาสตั้งครรภ์ในช่วงที่ไม่มีประจำเดือน
- 2.2.4 การหย่าที่ไม่ควรกระทำ คือการหย่าที่นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

โดยอิสลามกำหนดไว้ว่าการหย่าสามารถกระทำได้ใน 3 รูปแบบดังนี้คือ การหย่าโดยความประสงค์ของสามี การหย่าโดยการตกลงกันระหว่างสามีภรรยา และการหย่าโดยคำพิพากษาจากศาล

2.3 สาเหตุของการหย่า

โดยทั่วไปแล้วการหย่านั้นมาจากการสมรสที่ล้มเหลวซึ่งอาจเป็นผลมาจากปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ครอบครัว ปัญหาความประพฤติและสุขภาพจิตของคู่สมรส ปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านการศึกษาของคู่สมรส ปัญหาความแตกต่างระหว่างอายุของคู่สมรส ปัญหาเกี่ยวกับผู้ร่วมอาศัยในบ้าน ปัญหาเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

2.4 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส

กฎหมายอิสลามมิได้กำหนดสิทธิในการหย่าแก่สามีเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นกฎหมายที่ยังกำหนดให้ภรรยามีสิทธิในการหย่าด้วยเช่นกันแต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ได้กำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งภรรยาอาจดำเนินการให้ขาดจากการสมรสได้ในกรณีต่างๆ ดังนี้

2.4.1 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสโดยการตกลงระหว่างสามีภรรยา

2.4.2 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสโดยการกำหนดเงื่อนไขก่อนทำสัญญาสมรส

2.4.3 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสโดยได้รับมอบสิทธิจากสามี

2.4.4 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสเพราะสามีขาดคุณสมบัติตามที่ได้กำหนดไว้ก่อนทำสัญญาสมรส

2.4.5 สิทธิของภรรยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสโดยการฟ้องศาลเพราะภรรยาได้รับความเดือดร้อนอาจเนื่องมาจากการกระทำรุนแรงของสามี หรือกรณีสามีหายสาบสูญ สามีเป็นหมัน และสามีต้องจำคุก หรือความบกพร่องของสามีทางด้านร่างกายและสติปัญญา สามีไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูภรรยา และสามีไม่จ่ายมะฮัรให้ภรรยา

2.5 สิทธิของภรรยาที่พึงได้รับหลังการหย่า

เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง อดีตคู่สมรสยังมีข้อผูกพันหลายประการโดยสามีมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบดังนี้

5.1 ชำระมุตอะฮ์ให้แก่ภรรยาที่ขาดจากการสมรสเมื่อภรรยาไม่ได้เป็นเหตุทำให้การสมรสสิ้นสุดไป

5.2 ให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่มีการหย่าแบบรอกอฮีย์ (สามีมีสิทธิกลับคืนดีกับภรรยาได้ทราบใดที่ภรรยายังอยู่ในช่วงฮิดดะฮ์ โดยไม่ต้องสมรสใหม่และไม่ต้องจ่ายมะฮัรใหม่)

5.3 ให้ค่าที่อยู่อาศัยในช่วงฮิดดะฮ์ (ช่วงเวลาที่ภรรยาต้องรอคอยอันเนื่องมาจากขาดจากการสมรสโดยการหย่าหรือการเสียชีวิตของสามี) หรือจนกว่าภรรยาคลอดเมื่อมีการตั้งครรภ์

5.4 จ่ายค่ามะฮัรที่ค้างชำระ

นอกจากนี้ทั้งสามีและภรรยาก็ยังมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินที่ได้มาหลังการสมรส และสิทธิในการเลี้ยงและดูแลบุตร และเมื่อสามีเสียชีวิต ภรรยาก็มีสิทธิที่จะได้รับมรดกจากสามี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

วิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยเชิงบรรยายแบบเก็บข้อมูลครั้งเดียวเพื่อศึกษาสาเหตุต่างๆ ที่อิสลามอนุมัติให้ภริยามุสลิมใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสและสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้ภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสตามกฎหมายอิสลามและสิทธิที่ได้รับจริงจากสามีหลังการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่กลุ่มภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสในช่วงวันที่ 1 มกราคม 2544 – 30 กันยายน 2545 คิดเป็นเวลา 1 ปี 9 เดือน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัดปัตตานีได้อนุมัติในการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสให้แก่กลุ่มภริยาทั้งหมดเป็นจำนวน 218 ราย

3.2.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการสุ่มตามขั้นตอนดังนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งจังหวัดปัตตานีเป็น 4 เขตโดยยึดลักษณะพื้นที่ของอำเภอที่อยู่ใกล้เคียงกันเขตละ 3 อำเภอ หลังจากนั้นสุ่มกลุ่มตัวอย่าง 25% ของแต่ละอำเภอเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 52 คน

3.2.3 กลุ่มอิหม่ามผู้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการหย่าโดยตรง โดยแบ่งกลุ่มอิหม่ามในหมู่บ้านที่มีกรณีการขอหย่าเป็น 2 กลุ่ม คืออิหม่ามที่อาศัยอยู่ใกล้ตัวอำเภอมากที่สุด และอิหม่ามที่อาศัยอยู่ไกลตัวอำเภอมากที่สุด หลังจากนั้นใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลากกลุ่มละ 2 คน ได้กลุ่มตัวอย่างจากอิหม่ามทั้งหมด 48 คน

3.2.4 ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีได้อนุมัติการหย่าให้แก่บรรดาภริยามุสลิมที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสจำนวน 1 คน

3.2.5 ดาโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานีผู้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการหย่าโดยตรงของภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีจำนวน 2 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาเพื่อการเก็บข้อมูลที่จะศึกษาทั้งหมด 103 คน

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

ในงานวิจัยนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบคือเป็นข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลเอกสารนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอาน หะดีษ และตำราฟิกฮ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย ส่วนการวิจัยภาคสนามเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานี สาเหตุของการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส อายุ อาชีพและระดับการศึกษาของสามีและของภริยาและข้อบกพร่องของสามีโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างภริยามุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสในระยะเวลา 1 ปี 9 เดือน และได้สัมภาษณ์กลุ่มอิหม่ามผู้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการสมรสในหมู่บ้านของตน ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีและดาโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเรื่องนี้เป็นวิเคราะห์แบบทั้งเชิงปริมาณโดยใช้ SPSS ในการคำนวณค่าความถี่และร้อยละ และเชิงคุณภาพเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

4. ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. ภริยาที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสมีอายุประมาณ 26-27 ปี และอายุของสามีประมาณ 33-34 ปี
2. อาชีพของทั้งสามีและภริยาที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง

3. ระดับการศึกษาของสามีภริยาที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสส่วนใหญ่ไม่เกินระดับการศึกษาดอนต้น

4. ข้อบกพร่องของสามีที่เป็นสาเหตุการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยามุสลิมส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุไม่อุปการะเลี้ยงดูภริยา

5. การใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสเป็นการใช้สิทธิในช่วงที่เหมาะสมที่จะขาดจากการสมรสคือช่วง 5-6 ปี ของอายุการสมรส

6. สิทธิที่ภริยาได้รับจริงหลังจากการขาดจากการสมรสต่ำกว่าที่อิสลามกำหนด

จากผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านระดับการศึกษาและอาชีพของคู่สมรสที่ภริยาใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสไม่แตกต่างกันและสิทธิที่ภริยาได้รับจริงจากสามีหลังจากการหย่าในระดับต่ำกว่าที่อิสลามกำหนด ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัย

ความคิดเห็นของผู้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการหย่าในเรื่องคำสอนที่เปิดโอกาสให้สามีภริยาหย่ากันได้ของผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดไม่ต่างกันคือทุกคนเห็นด้วยกับคำสอนที่เปิดโอกาสให้ภริยาหย่ากันได้พร้อมกับเห็นด้วยหากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเข้ามาตรวจการเข้มงวดในเรื่องการหย่า นอกจากนี้ผู้ให้การสัมภาษณ์ยังเห็นด้วยกับการกำหนดขอบเขตสิทธิของภริยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสได้อย่างอิสระ

ส่วนข้อเสนอแนะของภริยาแก่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีมีดังนี้

1. เสนอแนะให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีให้ความสำคัญกับภริยาที่ใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส เพราะการมาฟ้องหย่าที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีเป็นปัญหาที่ภริยาไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเองและไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกับสามีต่อไปได้อีก

2. ให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีใช้ระยะเวลาในการพิจารณาเรื่องการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยาให้น้อยที่สุด

3. เสนอแนะให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีพิจารณาคำร้องการใช้สิทธิในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของภริยาอย่างจริงจัง

4. เสนอแนะให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีจัดอบรมแก่ผู้สมรสบ้างเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของคู่สมรสอย่างถูกต้องตามคำสอนของอิสลาม

5. เสนอแนะให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีออกหนังสือเป็นทางการว่าสามีมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตร

6. เสนอแนะให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีลดค่าธรรมเนียมในการฟ้องหย่า

ส่วนการอภิปรายข้อเสนอแนะของภริยาแก่บรรดาสามีสามารถสรุปได้ดังนี้

1. เสนอแนะให้สามีมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวโดยเฉพาะค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยาและบุตร หากสามีไม่ยอมจ่ายในขณะที่สามีมีความพร้อม ศาลมีอำนาจบังคับให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูจากทรัพย์สินของสามีให้แก่ภริยา หากสามียากจนและไม่มีทรัพย์สิน แล้วภริยาฟ้องหย่า ให้ผู้พิพากษาดูสภาพของภริยา หากภริยายากจนไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู ผู้พิพากษามีอำนาจที่จะให้ภริยาขาดจากการสมรสได้ แต่ถ้าหากภริยาเป็นคนรวยหรือมีรายได้ ผู้พิพากษาไม่ควรให้นางแยกออกจากสามี ภริยาต้องใช้ทรัพย์สินของตนเอง และเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องจัดหาให้แกภริยาภายหลัง

2. เสนอแนะให้สามีอย่าเอาเปรียบภริยามากเกินไป และอย่าหาความสุขให้ตนเองโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของภริยาและบุตร

3. เสนอแนะให้สามีมีความสำนึกที่จะปรับตัวและเข้าใจความต้องการของภริยาบ้างอย่าเห็นแก่ตัวมากเกินไป

4. เสนอแนะให้สามีเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่บุตรและเป็นผู้นำครอบครัวที่มีความรับผิดชอบ ให้ความสำคัญกับครอบครัว

5. เสนอแนะให้สามีมีความรู้สึกพึงพอใจกับสิ่งที่มีอยู่และให้เกียรติแก่ภริยาในฐานะที่เป็นเพศที่อ่อนแอกว่า

6. เสนอแนะให้สามีเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศาสนา

7. เสนอแนะให้สามีที่รู้ว่าตัวเองไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูภริยามากกว่า 1 คน อย่ารีบร้อนมีภริยาใหม่

8. เสนอแนะให้สามีเป็นตัวของตัวเอง ไม่หุบเอาคำยุยงของบุคคลอื่นและมีการตัดสินใจที่รอบคอบ

9. เสนอแนะให้ชายที่ยังไม่มีความพร้อมที่จะรับผิดชอบและอุปการะเลี้ยงดูภริยาอย่ารีบร้อนในการสมรส

10. เสนอแนะให้สามีสำนึกผิดในสิ่งที่ได้กระทำ กลับเนื้อกลับตัวเป็นผู้นำที่ดีของครอบครัว

11. เสนอแนะให้สามีเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์และละหมาดให้ครบ 5 เวลา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นกุญแจสำคัญที่จะเปิดโอกาสให้สตรีมุสลิมได้เรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่และสิทธิของตนในระหว่างการสมรส เพราะโดยทั่วไปแล้วมุสลิมในหลายๆประเทศขาดความรู้ในด้านนี้และเข้าใจไม่ลึกซึ้ง เราอาจเคยได้ยินหลายๆคนพูดว่าเมื่อหญิงสตรีแต่งงานชีวิตของเขาก็อยู่ในบังคับบัญชาของสามีเท่านั้น ตนไม่สามารถออกความคิดเห็นในเรื่องใดๆ ได้ต้องทำตามอย่างเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้ฝ่ายภริยารู้สึกอึดอัดโดยเฉพาะเมื่อได้สมรสกับสามีที่ไร้น้ำใจ ขาดความเมตตา หาความสุขใส่ตนอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาในครอบครัวที่หลัง ซึ่งจริงๆแล้วภริยามีสิทธิที่จะปกป้องตนเองหากต้องประสบกับชีวิตคู่ที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายของการสมรสโดยทั่วไป

แม้ว่าการศึกษาของอับดุลเราะมานเป็นการศึกษาที่ช่วยให้กลุ่มภริยามุสลิมในพื้นที่จังหวัดปัตตานีได้ตระหนักและเห็นความสำคัญต่อชีวิตการสมรสและการใช้สิทธิให้ขาดจากการสมรส แต่ก็เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะกลุ่มภริยาที่ใช้สิทธิในการสมรสเท่านั้นแต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงการศึกษากับปัจจัยหรือองค์ประกอบต่างๆทั้งก่อนและในช่วงชีวิตการสมรสซึ่งอาจมีผลต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรสด้วยเช่นกัน ซึ่งปัจจัยต่างๆเหล่านี้อาจประกอบด้วย

1. ความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่ายของครอบครัวขณะสมรส
2. สาเหตุที่แต่งงาน การตกลงก่อนแต่งงานกันและสภาพความเป็นอยู่จริงเมื่อแต่งงาน
3. ความรู้เรื่องการใช้ชีวิตคู่ในรูปแบบอิสลาม
4. สาเหตุของการหย่าที่เกี่ยวข้องกับสามีโดยศึกษาจากสามี
5. ปัญหาและความต้องการของบุตรของผู้หย่าร้าง

การวิจัยของอับดุลเราะมานเป็นการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างงานวิจัยเอกสารและงานวิจัยภาคสนาม ซึ่งหากไม่มีงานวิจัยภาคสนามในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้อาจทำให้งานวิจัยไม่ค่อยเป็นที่น่าสนใจมากนัก และในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของสตรีในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส แต่ในหลายๆหัวข้อที่ผู้วิจัยยกมากล่าวนั้นไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นหัวข้อวิจัย อย่างเช่นเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของการสมรส และหัวข้อเรื่องสิทธิของสามีภริยาเมื่อเนื้อหาในเรื่องดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องวิจัยทำให้การนำเสนอเนื้อหาขาดความต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้ในบางตอนของบทที่ 2

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนั้นเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากยกเว้นหัวข้อที่ใช้สัมภาษณ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่ถามว่า “ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำสอนที่เปิดโอกาสให้สามีภริยาหย่ากันได้” ซึ่งคำถามนี้ไม่ใช่ประเด็นที่จะต้องถามว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพราะเมื่อพูดถึงคำสอนของศาสนาอิสลามแล้วหากอิสลามได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าอนุญาตให้สตรีที่มีสิทธิดำเนินการขาดจากการสมรสได้ ไม่มีใครสามารถตอบได้ว่าไม่เห็นด้วยเพราะรู้อยู่แล้วคำตอบต้องเป็นเชิงบวกอย่างเดียวเท่านั้น ฉะนั้นคำถามในข้อนี้ไม่ใช่คำถามที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ในงานวิจัยของอับดุลเราะมาน

นอกจากนี้งานวิจัยในเรื่องสิทธิของภริยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะปัญหาและพยายามอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับคู่สามีภริยาที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต การแต่งงาน แต่ไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่อาจมีผลอย่างมากต่อการใช้ชีวิตของคู่สามีภริยา สภาพแวดล้อมในที่นี้อาจหมายถึง เชื้อสายหรือตระกูลของสามีภริยา ระดับการศึกษาทั้งวิชาสามัญและวิชาพื้นฐานทางศาสนาที่ทุกคนต้องรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างถูกต้อง ความรับผิดชอบของคู่สามีภริยาต่อหน้าที่ในฐานะสมาชิกครอบครัว ค่านิยมในการแต่งงาน สภาพทางเศรษฐกิจ

ส่วนในเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในอับดุลเราะมานได้ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าความถี่และร้อยละของคำตอบที่ได้ในแต่ละหัวข้อ หากมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปรเช่น ระดับการศึกษาและการใช้สิทธิให้ขาดจากการสมรส ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกับการใช้สิทธิหรือการหย่าร้าง หรือสุขภาพจิตของอดีตสามีภริยากับการหย่าร้าง เป็นต้น น่าจะทำงานวิจัยเป็นที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

แม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาสถานการณ์การดำเนินการให้ขาดจากการสมรสของบรรดาสตรีมุสลิมะฮ์ในจังหวัดปัตตานีค่อนข้างครอบคลุมในทุกพื้นที่ แต่ก็ยังเป็นเพียงพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีความเป็นอยู่ในสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตแบบสังคมอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีศาลที่ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องการหย่าในมุมมองของอิสลามด้วย แต่สิ่งที่น่าสังเกตก็คือข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลของสามีภริยาที่ไม่ค่อยมีการศึกษาทั้งภาควิทยาศาสตร์ และภาควิชาสามัญ โดยระดับการศึกษาสูงสุดในบรรดาผู้ตอบแบบสอบถามการวิจัยคือไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นอกจากนี้คู่สมรสที่ได้ศึกษาไม่ได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของสามีภริยาในการใช้ชีวิตคู่ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยังคงต้องเร่งรัดเพื่อให้สามีภริยาได้ดำเนินการสมรสเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาการหย่าร้างในภายหลังหรือพยายามให้มีกรณีการหย่าร้างน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ สิ่งนี้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่จะต้องวางนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการป้องกันหรือลดปัญหาการหย่าร้างให้น้อยที่สุดโดยอาจเริ่มตั้งแต่การตรวจสอบคุณสมบัติของคู่สมรสโดยเฉพาะในปัจจุบันหากเป็นผู้ชายต้องตรวจสอบดูว่าเมาเหล้า เจ้าชู้ ติดเชื้อเอดส์ และมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นสามีหรือไม่ หรือถ้าเป็นฝ่ายหญิงก็ให้มีการตรวจสอบเช่นเดียวกัน ซึ่งคณะกรรมการประจำจังหวัดควรเข้มงวดในเรื่องการอนุมัติการแต่งงานให้มากกว่าเดิม เพื่อจะได้ให้ครอบครัวและสังคมมุสลิมอยู่อย่างมีความสุขและเป็นที่ยกย่องในสายตาของผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ

ฉะนั้นการวิจัยในเรื่องสิทธิภริยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรสควรนำมาศึกษาในกลุ่มครอบครัวมุสลิมในพื้นที่ที่มีประชากรมุสลิมเป็นกลุ่มน้อยเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกันต่อการปฏิบัติตนต่อครอบครัวของชาวมุสลิมในแต่ละพื้นที่เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ปัญหาของการจัดการชีวิตสมรสในแต่ละพื้นที่

ผลดีของข้อมูลในหนังสือวิจัยมีดังนี้

1. ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามในเรื่องสิทธิของภริยาในการหย่าและสิทธิที่พึงได้รับหลังการหย่าอย่างละเอียด
2. เปิดโอกาสให้มุสลิมะฮ์ทุกคนได้เรียนรู้ในเรื่องสิทธิต่างๆของสตรีที่เกี่ยวข้องกับการหย่าและสิทธิที่ควรได้รับหลังการหย่า
3. ทำให้ได้ทราบถึงปัญหาครอบครัวของสังคมมุสลิมที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปัตตานีในสมัยนั้น
4. เมื่อทราบถึงปัญหาที่พบจากการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการหย่าร้างและผู้ที่จะเป็นสามีภริยาในอนาคตควรศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตสมรสเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาที่หลังหรือมีปัญหาน้อยที่สุด

ผลเสียของข้อมูลในหนังสือวิจัย

จริงๆแล้วงานวิจัยเรื่องนี้มีข้อมูลที่เป็นผลดีต่อบรรดามุสลิมทุกคนเพราะทำให้หลายคนที่ไม่เคยทราบเรื่องสิทธิของสตรีในการหย่าเกิดความรู้อยากศึกษาอยากรู้เรื่องนี้มากขึ้น ส่วนผลเสียของข้อมูลที่ได้ นั้นอาจอยู่ในส่วนที่ได้จากการทำวิจัยภาคสนามนั่นก็คือข้อมูลเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวของสตรีหย่าร้างและคู่สมรส เพราะจะเห็นได้ว่าคู่สมรสที่มีปัญหาการหย่าร้างทุกคู่มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำมากคือไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งจริงๆแล้วศาสนาอิสลามส่งเสริมให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตแต่กลับไปในทางตรงกันข้ามทำให้มุสลิมโดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขาดความรู้ความเข้าใจทั้งในเรื่องศาสนาและทักษะประสบการณ์ชีวิตที่จำเป็นจึงมีปัญหการหย่าร้างเกิดขึ้นและนี่คือจุดอ่อนของคู่สมรสที่ได้ศึกษาในครั้งนี้และผลเสียที่ตามมาคือทำให้ผู้อ่านตีความหมายโดยรวมว่ามุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดปัตตานีไม่ค่อยมีการศึกษาซึ่งบ่งบอกถึงการขาดการพัฒนาทางด้านคุณภาพชีวิตส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆทั้งระดับครอบครัวและสังคม ดังนั้นก็ไม่แปลกที่จะเห็นปัญหาครอบครัวแตกแยกในสังคมแบบนี้

สิ่งที่เป็นผลกระทบต่อสังคม

งานวิจัยของอับดุลเราะมันเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของมุสลิมในจังหวัดปัตตานีโดยรวมในช่วงนั้น คนมุสลิมไม่ค่อยมีการศึกษาสูงๆ ทั้งๆที่การศึกษาจำเป็นมากต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ บวกกับค่านิยมที่ถือว่าการแต่งงานนั้นเป็นเรื่องง่ายๆที่ทุกคนทำได้โดยไม่คำนึงถึงความสำคัญในเรื่องสิทธิและหน้าที่ที่คู่สามีภริยาต้องรับผิดชอบเมื่อสมรสกันจึงก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวที่หลังสุดท้ายส่งผลกระทบต่อบุตร เมื่อโตขึ้นอาจเป็นเด็กที่มีปัญหายาเสพติดทำให้เป็นภาระต่อสังคมและชุมชนที่เด็กผู้นั้นอาศัยอยู่

งานวิจัยในเรื่องสิทธิของภริยาในการหย่าและสิทธิที่พึงได้รับหลังการหย่าของอับดุลเราะมัน เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับงานวิจัยของข้าพเจ้ากล่าวคือเพื่อศึกษาสิทธิของภริยามุสลิมในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส สาเหตุที่อิสลามอนุมัติให้ดำเนินการขาดจากการสมรส และสิทธิที่พึงได้รับหลังการหย่าตลอดจนสาเหตุของการหย่าที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาของอับดุลเราะมันเป็นการศึกษาสภาพการหย่าร้างของสตรีมุสลิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีชุมชนมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ แต่การศึกษาของข้าพเจ้านั้นศึกษาสภาพการหย่าร้างของสตรีมุสลิมที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีประชากรมุสลิมไม่มาก ทั้งนี้อาจทำให้ข้าพเจ้าสามารถมองเห็นข้อแตกต่างระหว่างสภาพชีวิตของมุสลิมในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันด้วย

ผลที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการวิจัยของอับดุลเราะมันทำให้หลายฝ่ายได้รับประโยชน์ดังนี้

1. สตรีมุสลิมได้รับรู้และเข้าใจในสิทธิของตนในชีวิตสมรส
2. ทำให้ได้รู้ถึงปัญหาชั้นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการหย่าร้างนั่นก็คือการขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาในระดับต่ำ ขาดความรู้เชิงปฏิบัติการ
3. คณะกรรมการกลางอิสลามประจำจังหวัด อินทามหรือผู้เกี่ยวข้องควรนำผลที่ได้จากการวิจัยไปจัดเป็นนโยบายเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาการหย่าร้าง
4. ทำให้มุสลิมทุกคนได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ในเรื่องการใช้ชีวิตคู่ ซึ่งหากคิดว่าการแต่งงานเป็นเรื่องง่ายก็อาจทำให้ครอบครัวมีปัญหาภายหลังสุดท้ายส่งผลกระทบต่อบุตรทั้งทางด้านสุขภาพและสติปัญญาอาจเป็นภาระต่อสังคมภายหลัง

การวิเคราะห์และพิจารณาจากหนังสือหรือที่เรียกว่าวิจัยเอกสารของอับดุลเราะมันนั้นได้มีการนำเสนอข้อมูลเป็นหัวข้อย่อยต่างๆแต่ในบางหัวข้อไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเช่นผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสมรสเกือบครึ่งหนึ่งของบทที่กล่าวถึงเอกสารที่เกี่ยวข้อง แต่อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิของสตรีและเหตุที่สามารถฟ้องหย่าได้ไม่ครอบคลุม ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงอยากทำให้ส่วนนี้ชัดเจนกว่าเดิมโดยเน้นเรื่องสิทธิของสตรีในการหย่าและเหตุหย่าให้ละเอียดและเข้าใจได้ง่ายเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากงานวิจัยของอับดุลเราะมันเป็นงานวิจัยเอกสารและภาคสนามดังนั้นสำหรับงานวิจัยเอกสารอับดุลเราะมันได้ใช้อัลกุรอาน หะดีษ และตำราฟิกฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการหย่า และแนวทฤษฎีที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนั้นอาศัยแนวคิดในเรื่องสิทธิของภริยาในการดำเนินการให้ขาดจากการสมรส และสาเหตุของการหย่าที่เกิดขึ้นซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจครอบครัว ความประพฤติและสุขภาพจิตของคู่สมรส ปัญหายาเสพติด และปัญหาด้านการศึกษาของคู่สมรสเป็นต้น